

groep: haar historie en onderscheidend karakter tegenover andere gereformeerde groepen. Dat betrokkenen de bevindelijke traditie sterker hebben gecontinueerd dan anderen is duidelijk: het waarom blijft een open vraag en daarmee het antwoord op die naar de verhouding tussen bevindelijkheid, isolement en traditionalisme. Er zijn ook minder of anders geïsoleerde, al dan niet traditionele gereformeerden voor wie de bevinding een kenmerk is of ooit was. Studie van het diversificatieproces binnen de gereformeerde gezindte lijkt dus gewenst. Maar ook voor de door Janse geïdentificeerde groep is een historisch onderzoek van terugwerkend karakter nuttig. De door hem beschreven en geanalyseerde situatie is immers resultante van processen, ontwikkelingen en keuzes die door de betrokkenen — bij alle uiterlijke cohesie een innerlijk nogal uiteenlopend gezelschap — verschillend gewaardeerd en beantwoord zijn. Het verleden van het heden staat dus nog ter bestudering open.

G. J. Schutte

MIDDELEEUWEN

R. E. V. Stuip, C. Vellekoop, ed., *Gewone mensen in de middeleeuwen. Bundel studies aangeboden aan F. W. N. Hugenholtz ter gelegenheid van zijn afscheid* (Utrechtse bijdragen tot de mediëvistiek VII; Utrecht: HES, 1987, 343 blz., f35,-, ISBN 90 6194 156 3).

In 1959 aanvaardde F. W. N. Hugenholtz het ambt van hoogleraar in de geschiedenis van de middeleeuwen aan de Utrechtse universiteit met een rede waarin hij zich afvroeg of degene die de middeleeuwen bestudeert ook de middeleeuwer kan leren kennen. Immers, in de middeleeuwse bronnen komen zelden 'gewone' middeleeuwse mensen aan het woord. Als er al over hen gesproken wordt, dan kan de onderzoeker de gewone middeleeuwer slechts waarnemen door de bril van de persoon die de informatie overdraagt. Want wie in de middeleeuwen schreef om gehoord te worden, behoorde bijna per definitie niet tot de volksmassa maar tot een elite. Hugenholtz was van mening dat elke mediëvist in principe óók zou moeten zoeken naar 'het overstemde geluid' van de gewone mensen in de middeleeuwen om vervolgens een vollediger en genuanceerder beeld van het tijdvak te kunnen geven. Omdat in de 25 jaar die volgden deze problematiek de mediëvisten overal ter wereld steeds meer is gaan bezighouden, is het alleszins begrijpelijk dat de samenwerkende Utrechtse mediëvisten in het jaar waarin Hugenholtz afscheid zou nemen van de universiteit, een serie colleges wijdde aan de *Gewone mensen in de middeleeuwen*. Zij vroegen de scheidende hoogleraar aan het eind van de themacyclus zelf de balans te willen opmaken en publiceerden hun voordrachten — voorafgegaan door Hugenholtz' oratie en afgesloten met zijn nabeschuiving — in een huldeboek dat tegelijkertijd deel VII is van de reeks Utrechtse bijdragen tot de mediëvistiek.

Het is een bont gezelschap boeren, burgers en buitenlui dat door de bundel paradeert. Bewoners van het oude Ierland, personages uit Spaanse exempelliteratuur, gewone mensen in Arabische verhalende bronnen, opstandige burgers in Keulen in de elfde eeuw, slepende boeren, musicerende herders en begeerlijke herderinnetjes, van al deze lieden — en talloze anderen — zijn de sporen te vinden in het overgeleverde bronnenmateriaal. Probleem bij de bestudering van al die uiteenlopende bronnen is natuurlijk het werkelijkheidsgehalte van de beschrijvingen van 'de gewone man', met andere woorden de waarde die aan elke bron afzonderlijk toegekend kan

worden. In sommige van de vijftien artikelen wordt dit probleem van de verhouding tussen fictie en werkelijkheid niet nadrukkelijk aan de orde gesteld. Gelukkig gaat Hugenholtz er in zijn slotbeschouwing 'Het vertekend beeld' niet aan voorbij.

Het beeld dat de middeleeuwse auteurs ons voorschotelen is soms een geïdealiseerd beeld, maar vaker nog een vervorming van de werkelijkheid, een 'spiegeling' van de reële situatie van de lezer/toehoorder aan het tegendeel om de eigen bestaansrealiteit helderder te doen uitkomen. Vandaar misschien die vele grappen en gruwelverhalen over boeren en andere plattelandstypes, die door L. Okken in zijn bijdrage 'Een traditioneel portret van de onderdaan in de middeleeuwse letteren' vooral op angst van de bovenlaag voor de onderliggende groepen wordt teruggevoerd. A. P. Orbân onderzocht het beeld van de middeleeuwse boer zoals dat in Latijnse spreekwoorden is vastgelegd: het zijn onbeschaafde pummels, maar vaak toch niet verstoken van enig gezond boerenverstand. Als niet-boer kun je je daar om vermaken en er ondertussen ook iets van opsteken. Het zich-afzetten tegen tegenpolen, groepen waartoe men niet behoort maar die wel binnen de eigen sociale en psychologische kaders vallen, is overigens van alle tijden. Aan de nog altijd spreekwoordelijke 'boer met kiespijn' zal trouwens geen enkele onderzoeker de conclusie verbinden dat slechte gebitten alleen op het platteland voorkomen ... A. M. J. van Buuren analyseert de middeleeuwse visie op dorpers en andere eenvoudige lieden in de middelnederlandse letterkunde. Hij doet dit onder meer aan de hand van de tekst van het zogenaamde *Kerelslied* uit de tweede helft van de veertiende eeuw, dat hij zeker niet als een zuiver historielied wil opvatten. Wel zoekt hij in de tekst naar gegevens over de maatschappelijke en culturele context waarin dit gedicht thuishoort, maar komt daar niet echt veel verder mee. De toespelingen op de zeven hoofdzonden wijzen in de richting van het hiervoor geschetste 'sociaal-psychologische' mechanisme. Vergelijking met ander materiaal zou mijns inziens het gedicht als vastenavondtekst kunnen ontmaskeren.

In dit tijdschrift kunnen drie bijdragen zeker niet onvermeld blijven. Allereerst is er het uitstekende en goed gedocumenteerde artikel van A. P. J. Miltenburg over de gewone mens in de geschiedschrijving van de middeleeuwen in Nederland van ca. 1850-1960. Aan de uitgebreide literaturopgave zou eventueel nog zijn toe te voegen: B. H. Slicher van Bath, 'Guide to the Work of Dutch Mediaevalists, 1919-1945', *Speculum*, XXIII (1948) 236-266 (herdrukt in: *Herschreven Historie* (Leiden, 1949) 30-70). A. L. H. Hage belicht de visie van drie middeleeuwse geschiedschrijvers op het *ghemene voie* in het graafschap Holland. De conclusie luidt dat Melis Stoke in zijn *Rijmkroniek van Hollandhet* volk in een gunstiger daglicht stelt dan Jan Beke en de Clerc uten Lagen Landen in respectievelijk de *Croniken van den Stichte van Utrecht ende van Hollant* en de *Kroniek van Holland*. Alle drie beschreven zij het verleden vanuit de preoccupatie met hun eigen tijd en vanuit de optiek van hun opdrachtgevers of beoogde publiek. Voor Stoke was de loyaliteit van het gewone volk aan de landsheer nog een middel om de voortreffelijkheid van de dynastie te bewijzen, terwijl Beke en de Clerc in de oproerige en rampspoedige veertiende eeuw de 'gewone man' zagen als een bedreiging voor de machtspositie van hun heren. Laatmiddeleeuwse stedelingen komen aan bod in de bijdrage van G. M. de Meyer. Ook hun geluid is overstemd. Toch kunnen wij hen leren kennen uit de ambtelijke bescheiden van hun stad. Mw. De Meyer gaat in eerste instantie in op de zelfbewuste houding van de stadsbesturen van Utrecht en Deventer ten opzichte van hun landsheer, de Utrechtse bisschop. Vervolgens horen we hoe de Utrechtse bestuurders omgingen met hun medeburgers: hoewel zij orde en rust in de stad nastreefden, waren ze eerder verdraagzaam dan streng waar het de bestraffing van prostitutie, overspel enz. betrof. De Utrechtse burgers daarentegen lijken op het eerste gezicht ongehoorzaam en agressief. Uiteraard geldt ook voor het onderzoek van

dit archivalische bronnenmateriaal dat de onderzoeker niet kan volstaan met het aanhalen van anekdotes. Pas bij een systematische en kritische beschouwing zal een niet al te vertekend beeld opgebouwd kunnen worden.

Vrijwel alle auteurs baseerden hun onderzoek op schriftelijke bronnen. Alleen de musicoloog C. Vellekoop ('Herdersmuziek') en de kunsthistoricus J.-Chr. Klamt ('Gewone mensen op grote pleinen') bestudeerden iconografisch materiaal. Jammer genoeg is er geen aandacht geschonken aan de materiële cultuur. In zijn slotartikel merkt Hugenholtz wel op dat de middeleeuwse archeologie een enorme vlucht heeft genomen. Ongetwijfeld kunnen allerlei 'stoffelijke resten' ons nog veel meer vertellen over het leven van de gewone mensen in de middeleeuwen dan er nu al te lezen valt in deze bundel. Het boek zou wellicht nog aantrekkelijker zijn geworden als een register was opgenomen en als een ander prentje was gezocht voor het omslag: dit welbekende winkelstraatje siert al tenminste twee in Nederland verschenen boeken over middeleeuwse stadsgeschiedenis.

Marjoke de Roos

E. Lavigne, e. a., ed., *Kroniek van de abdij van Sint-Truiden*, I, 628-1138 en II, 1138-1558. *Vertaling van de Gesta Abbatum Trudonensium* (Assen-Maastricht en Leeuwarden-Maastricht: Van Gorcum en Eisma, 1986 en 1988, v + 272 blz. en vi + 306 blz., f49,50 en f52,50, ISBN 90 232 2246 6 en 90 70052 62 8).

In de reeks vertalingen van belangwekkende Latijnse bronnen die op de Nederlanden en aangrenzende gebieden betrekking hebben is nu een vertaling verschenen van de *Gesta abbatum Trudonensium* onder de titel: *Kroniek van de abdij van Sint-Truiden*. Daarmee volgt de vertaler dus de titel die De Borman in 1877 aan de Latijnse editie meegaf (ik had liever gezien: 'Kroniek van de abten van Sint Truiden'). De editie sluit aan bij de uitgave van de Tielse kroniek van J. Kuys, A. de Leeuw, V. Paquay en R. van Schaik uit 1983, dat wil zeggen dat zij niet voorzien is van de Latijnse tekst. Over de voor- en nadelen van uitgave van een Nederlandse tekst zonder het Latijn er naast, zoals bij Alpertus van Metz (ed. H. van Rij, 1980) wel het geval is, is reeds het een en ander gezegd in de verschillende recensies op de Tielse kroniek in de vaktijdschriften. Ik acht me van de plicht ontslagen daar nog nader op in te gaan.

Het staat buiten discussie dat we met een hoogst interessante bron te maken hebben, niet alleen voor een beter inzicht in een lokale kloostergeschiedenis, maar ook voor de relaties van zo'n klooster met de buitenwereld. De zorg voor het materiële bezit van het klooster komt op iedere bladzijde om de hoek kijken. De schrijver, Rodulf, wordt niet moe de abten van wie hij het abbatiaat beschrijft, te beoordelen naar de mate waarin zij dit bezit hebben kunnen behouden, recupereren dan wel uitbreiden. Bovendien is het ook nog een boeiend relaas.

Men kan tevreden zijn met deze vertaling, zij loopt in grote lijnen goed en leest prettig, al is ze dan geschreven in een wat plechtstatig en ouderwets Nederlands. Er zijn bij zo'n gigantisch werk als deze vertaling altijd opmerkingen te maken. Ik noteerde zo het een en ander en geef enkele voorbeelden. Met anachronistische vertalingen als rentmeester in plaats van *villicus* (54, 107, 108, 111, enz.) en drost in plaats van *dapifer* (107) ben ik niet erg gelukkig. In de Latijnse tekst wordt een onderscheid gemaakt tussen *monasterium* en *claustrum*. De vertaler maakt van *monasterium* meestal *munster* en van *claustrum*: klooster (60, 62, 84, 93, 107, 112, enz.). Maar op pagina 86 wordt *monasterium* ook een klooster en op pagina 106 zelfs: kerk. Hoe zit het met beide termen? Ik ben geneigd *claustrum* te vertalen met het besloten gedeelte van het klooster (zie M. de Jong, 'Kloosterlingen en buitenstaanders. Grensoverschrijdingen in Ekkehard's Casus